

Az európai keselyűfajok védelmének lehetőségei napjainkban a Kárpát-medencében

Dudás Miklós
dudasm1@t-online.hu

Abstract

Until the 1950ies it was not uncommon to observe vultures in Hungary, especially in the Great Plains including Hortobágy. Three species occurred regularly in vast grassland areas (Black, Griffon and Egyptian Vultures) with tens of thousands of domesticated animals grazing all the year round. The continuous presence of vultures was a result of the vicinity of traditional breeding sites and regular movements when searching for food. Vulture populations in the North-, East- and South-Carpathians – as breeding populations in the vicinity of the Great Plains in a wider sense – were still connected to the populations living in South-Europe (Balkan Peninsula), South-east Europe (Dobrogea) and Central Europe (the Alps). In the following decades vulture records have become irregular: a Griffon Vulture was observed near Tiszafüred (ENDES 1978) and an Egyptian Vulture was sighted in Máta area in 1985 (VILÁGOSI pers. comm. 1985). It took a decade until the next observation: in 1996 a Griffon Vulture was observed again in Hortobágy-halastó fishponds (EMRI pers. comm. 1996). In 1997 a young Black Vulture was recorded in the southern steppes of the Hortobágy (Pentezug area; BUDAI pers. comm. 1997). The number of occurrences has also increased in other parts of the country. These data imply that movements of individuals from increasing populations as a result of conservation actions more frequently include the Carpathian region. This year the Hortobágy National Park Directorate (HNPD) has started the detailed development of a vulture (Black and Griffon Vulture) reintroduction programme, initiated by the Ministry of Regional Development. The realisation of such a project can only be achieved by increased international cooperation and should be based on common standards. Last year the HNPD has managed to promote a professional cooperation with a Spanish conservation NGO called GREFA. After obtaining official permissions in May 2011 twelve Griffon Vultures were transported to the Safari Park of Hortobágy National Park from Spain, where birds have been exhibited and used for propagating the project for the public.

Bevezetés

A Kárpát-medence a nem is olyan távoli múltban négy európai keselyűfaj fészkelő-területének északi határövezetét alkotta. Paleontológiai adatokkal is alátámasztott tény, hogy a folyókkal behálózott füves síkság, az erdőssztyepp jellegű medence nagy létszámú őstulok csordáival a keselyűk szempontjából ideális ökológiai feltételeket kínált. Később a népvándorlás korának népei által behozott háziállattömegek biztosították a bőséges táplálékforrást. Ezek a kedvező feltételek a múlt század közepéig tartottak.

Keselyűk Magyarországon

A történelmi Magyarországon egészen a múlt század derekáig (1930-40-es évek) nem volt ritkaság, hogy keselyűket figyeljenek meg. Három keselyűfaj (barát-, farkó és dögekelyű) rendszeresen látogatta az Alföldet, ahol a hatalmas füves térségeken több tizezer háziállat külterjes (rideg) tartása folyt. A keselyűk állandó jelenléte egyaránt adódott a tradicionális fészkelőhelyek közelségéből és a rendszeres táplálékkereső-kóborló mozgásokból. Az Északi-, Keleti- és a Déli-Kárpátokban élő keselyűk – mint az Alföld tágabb környezetének fészkelő állományai – még összefüggtek a dél-európai (Balkán), délkelet-európai (Dobruzsza), valamint a közép-európai (Alpok) populációkkal. Az irodalmi adatok szerint a

fakó keselyű (*Gyps fulvus*) legészakibb fészkelése a Magas-Tátra lengyel oldalán volt. A Felvidéken, a Torna-Gömöri karszt szádelői völgyében szintén költött a fakókeselyű, s a Máramarosi-havasokban is rendszeresen előfordult, korábbi fészkelése itt is valószínű.

Erdélyben, a Radnai-havasokban (Keleti-Kárpátok) a szakállas saskeselyű (*Gypaetus barbatus*) és a barátkeselyű (*Aegypius monachus*) még a múlt századforduló után is rendszeres fészkelő volt. Az Alföldhöz legközelebb az Erdélyi-érchegységben költött utoljára a barátkeselyű, 1906-ban. A Déli-Kárpátokban (Fogarasi-havasok, Retyezát, Mehádiai-hegység, Kudzsiri-havasok stb.) a fakó keselyű, a barátkeselyű, a szakállas saskeselyű és a dögkeselyű (*Neophron percnopterus*) egyaránt fészkel. A Kazán-szoros sziklafalain a dögkeselyű és a fakó keselyű közös kolóniát alkotott. Délebbre, a Bánságban a Deliblát homokpusztáin fán fészkel a fakó keselyű, de rendszeresen előfordult itt a barát- és a dögkeselyű is. A Szerémségben, a Fruska Gora alacsony hegyvonulatán (539 m) a barát- és a fakó keselyű fészkel laza kolóniákban, kizárólag fákon. Hasonló volt a fészkelő állomány helyzete a Dráva-Száva síkon, Szlavóniában a Papuk-hegységben is.

Az egyes keselyűfajok trianoni határainkon belüli előfordulása főleg a Duna-Tisza közére és a Tiszántúlra koncentrált. Itt három faj (dög-, barát- és fakó keselyű) rendszeresen előfordult, míg a Dunántúlon inkább csak a fakó keselyű jelent meg. A Hortobágy a keselyűfajok előfordulását illetően az Alföld többi tájegysége között is a legfrekvenciáltabb területek egyike volt. Az 1800-as évek elején itt a három keselyűfaj közül még a barátkeselyű a leggyakoribb (LAKATOS 1883). A századforduló elejére a fakó keselyű javára tolódik el az arány: 1922-ben egy lódögön 45 fakó keselyű mellett már csak 6 barátkeselyűt figyeltek meg (NAGY 1943). Az ezt követő évtizedekben egyre ritkuló számban fordultak elő keselyűk a Hortobágyon. 1947-ben még egyszer utoljára inváziószerűen megjelent a fakó keselyű. A háborús jóvátétel miatt a hortobágyi pusztákon az állatsűrűség megsokszorozódott, s ezáltal a temetetlen dögök száma is megnövekedett. A még megmaradt állományok szinte utolsó hírnökeiként megjelent néhány tucat fakó keselyű, s hosszú hetekig elidőzött a háborítatlan legelőkön. 1948-ban még öt barátkeselyű is feltűnt Máta-pusztán a Juhosháti erdőnél. Majd néhány évvel később Máta-pusztán a Sárkány tanya közelébe két fakó keselyű közül egy példányt lelőtt (NAGY 1948). A 60-as évek elején egy hortobágyi vadőr az Ohati erdőnél sztrichinnel kezelt birkadögöt helyezett ki rókák számára, s néhány nappal később három rétisas mellett egy „koppasznyakú”sast is talált.

Az elkövetkezendő évtizedekben igen szórányossá válnak a keselyű megfigyelési adatok: 1979-ben ismét láttak egy fakó keselyűt Tiszafüred térségében (ENDES 1978), 1985-ben pedig egy dögkeselyű tűnt fel rövid időre Máta-pusztán (VILÁGOSI in verb. 1985). Ezután ismét egy évtized telt el, míg 1996-ban újra fakó keselyűt figyeltek meg a Hortobágyi-halastavon (EMRI in verb. 1996). 1997-ben a déli pusztán (Pentezugban) egy fiatal barátkeselyű tűnt fel (BUDAI in verb. 1997). 2000 nyarán egy adult dögkeselyű a Kékes-pusztá felett körözve déli irányba húzott el (ARADI in verb. 2000). 2002 májusában a Hortobágy községhatár felett húzott át egy szintén adult dögkeselyű (ECSEDI in verb. 2002). 2004. szeptember elején egy fakó keselyű alacsonyan az Alföldi-erdőnél a 33-as műút felett jelent meg, amiről fotó is készült. Az ország más tájegységein is szaporodik az éves megfigyelések száma, Somogy-megyében, a Balaton-felvidéken, a Gerecsében (az idén egy műholdas fakó keselyűt észleltek), a Vértes-hegységben az elmúlt évek alatt legalább 4 fakó keselyű előfordulás volt. A Pilisben és a Zempléni-hegységben dögkeselyű megfigyelések történtek (PETROVICS in verb. 2011). A Kiskunság és a Jászság is egyre frekvenciáltabb tájegység kezd lenni a keselyűk előfordulását illetően, több dög- és fakó keselyű előfordulást regisztráltak a szakemberek, az elmúlt időszakban. A Bihari-síkon is hetekig elidőzött egy barátkeselyű néhány éve (VASAS in verb. 2008). Ezek az adatok azt kezdik sejtetni, hogy a

különböző nemzetközi védelmi intézkedések hatására megerősödő populációkból az egyes egyedek kóborlási útvonala egyre inkább áttevődik újra a Kárpát-medencébe.

Jelenlegi határainkon belül biztos fészkelési adatról csak egyről van tudomásunk. 1820-ban a Mátra déli oldalán a Saskó és a Bagókó sziklafalában költött fakókeselyű, két fiókat szedtek ki abban az évben onnan (CSÖRGEY 1904)¹. A Badaacsony sziklafalán való költése sem zárható ki teljesen. Sőt bizonytalan utalás van a barátkeselyű költéséről a Bakony-hegységből is. A többi hegységünkön a fennmaradt földrajzi nevek bizonyíthatják csupán, hogy valamikor ott is fészkelhettek: a tatabányai, félig lehordott Nagy-keselőhegy (322 m), a bakonyi Cuhavölgy Keselyűhegye (451 m), a Polgárdi és Szabadbattyán között fekvő Keselyőhegy (151 m), a balatonfőkajári Keselőhegy (137 m), a szepezdi Keselői-dűlő, a Bükk-hegységben a Keselyű-hegy (444 m), a Zempléni-hegységben a Keselyűrét, a Déli-Bükken a Keselyű-hegy, stb. Megemlítem, hogy irodalomjegyzékemben igyekeztem a hazai irodalmi adatok minél teljesebb összegyűjtését elérni, a szövegben való utalásaik azonban messze meghaladnák jelen munkám kereteit.

A keselyűk kipusztulásának okai

A fellelhető adatok elemzése alapján egyértelműen antropogén hatásokra vezethető vissza, hogy a valamikor a Kárpát-medencében fészkelő keselyűfajok jelenleg nem állandó tagjai madárfaunánknak. Az 1950-es évektől egyre ritkuló, szórványossá váló megfigyelések nyilvánvalóvá tették, hogy a Kárpát-medencei fészkelőállományok fokozatosan kipusztultak. Drasztikus összeomlásukat összetett folyamatok sietették. Első helyen a XIX. század második felétől szinte egész Európában elterjedt, kíméletlen „dúvadmérgek” (főleg a sztrichnin) alkalmazása okolható érte. Egyre divatosabbá vált emellett „dögkunyhóból” sasokra és keselyűkre vadászni. A „trófeagyűjtés” másik igen kedvelt módja volt, amikor fészkelés közben ejtették el a szülőmadarakat, s ilyenkor a tojást vagy a fiókat is kiszedték. A „tokos” tollú fiatalokat emberi fogyasztásra is felhasználták. A tojásgyűjtők szenvedélye is tovább tizedelte a legyengült állományokat. Érthetetlennek tűnik, hogy maguk a pásztornepek sem igen kímélték e hasznos dögeltakarító madarakat. Csapóvással irtották, vagy a dögön jóllakott madarakat „becserkelték”, majd furkósbotokkal rájuk rohanva agyonverték őket. A Hortobágyon a lenyűzött állatbőr alá bújt a pásztor, s egy lyukon át megfogta a dögre szálló keselyű lábát, míg a rejtkehelyről előfutó társai a madarakat agyonütötték. A keselyűk túlélési esélyeit tovább rontotta az a tény is, hogy a két világháborút követő időszakban a legeltetési állatállomány létszáma jelentősen visszaesett, s ráadásul rendelet írta elő az elhullott állatok tetemének elföldelését. Az eddig létfontosságú táplálkozótérületek így lényegesen beszűkültek. A madaraknak táplálékszerzés céljából egyre nagyobb térségeket kellett beköborolniuk, ahol a fentebb említett veszélyek leselkedtek rájuk.

Napjainkra az európai keselyűfajok megmaradt állományainak adatai sem mutatnak igazán kedvező képet. Egyedül Spanyolországban mondható stabilnak a barátkeselyű-populáció. A fakó keselyű-állomány emelkedik, a szakállas saskeselyű állománya stagnál, a dögkeselyű költő párok száma azonban itt is csökken. Franciaországban (Pireneusok, Francia-középhegység) az elmúlt évtizedekben komoly eredményeket értek el a védelmi programok révén, stabil etetőhelyek létesítésével, valamint zárttéri tenyészetekből származó fiatal madarak szabadon engedésével. A fakó keselyű költőállománya lassú emelkedést mutat, a dögkeselyű költő párok száma ezzel szemben csökken. A barátkeselyűvel és a szakállas saskeselyűvel most folynak visszatelepítési kísérletek.

¹ Szerk. megjegyzés: Ezt az adatot egyetlen hazai szakmunka sem ismerteti. (Endes M.)

Az Alpok négy nemzeti parkjában – Hohe Tauern (Ausztria), Engadine (Svájc), Mercantour (Franciaország) és Alpi Maritime Nature Park (Olaszország) – az Európai Veszélyeztetett Fajok Programja (EEP) keretében a szakállas saskeselyűvel történnek visszatelepítési kísérletek. Néhány éve nyaranta a Hohe Tauern Nemzeti Parkban fakó keselyűk is megjelennek, alkalmanként félszáz is összegyűlik. A megfigyelések szerint ezek a madarak Horvátország utolsó népes kolóniájából, Cres szigetéről származnak. Az a teória sincs még teljesen elvetve, hogy a Salzburg melletti állatkertből elszabadult néhány fakó keselyűnek is szerepe van a rendszeresen megjelenőkhöz. Az állatkert közelében maradt madarak párba álltak és sikeresen költeni kezdtek egy sziklafalon. A költésekből származó fiatal madarak a kóborlásuk során kerülhettek kapcsolatba a horvát állománnyal.

Délkelet-Európában a Dobrudzsában már nem költenek keselyűk. A Balkán-hegység, a Rodope, a Pirin egész területén mindössze egy biztos barátkeselyű-fészket tartanak nyilván. Valamivel jobb a helyzete a fakó és a dögkeselyű-állományoknak. Görögországban 17 pár barátkeselyű fészkel, néhány párban költ még a szakállas saskeselyű. Macedóniában a kipusztulás szélén a barátkeselyű (1-2 pár?), a fakó és a dögkeselyű-állomány itt is csökken. Jól érzékelhető, hogy a valamikori nagy összefüggő elterjedési területeikről a keselyűk Közép- és Dél-Európában hogyan szorultak vissza napjainkra.

A keselyűfajok védelmi lehetőségeiről

A jelentősebb természetvédelmi kultúrával és hagyományokkal rendelkező európai államokban (Spanyolország, Franciaország, Svájc, Ausztria stb.) is szinte az utolsó órákban ismerték fel, hogy a keselyűk fontos ökológiai szerepet töltenek és töltenek be ma is az élővilágban. Hiányukban ezek az élő rendszerek elszegényednek. Általános igényű természetvédelmi törekvés a minél teljesebb ökológiai rendszerek fajgazdagságának fenntartása és megőrzése. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy a fakó keselyű, de a barátkeselyű és a szakállas saskeselyű is jól reagál a különféle védelmi intézkedésekre (mesterséges etetőhelyekre szoktatás, zárttéri tenyésztésből származó fiatalok kivadítása, stb.). A keselyűfajok kiváló adaptációs képességét bizonyítják, hogy az afrikai szavannákat keresztülszelő nagyfeszültségű légvezetékek tartóoszlopain is sikeresen fészkelhetnek (fészkelőhely váltás!). Ma Európában jelentős számú, nagyságú és kiterjedésű védett terület található, ahol a keselyűk számára kedvező élőhelyi feltételeket (fészkelő helyek, táplálkozó területek, stb.) tudnak biztosítani a szakemberek. Ám mire ezek a kedvező feltételek itt létrejöttek és megerősödtek, addigra a keselyűfajok kipusztultak Közép-Európából. Hazai nemzeti parkjaink egyik kiemelt feladata, hogy megkíséreljék az őshonos, de kipusztult állatfajok visszahonosítását, s fenntartsák és megőrizték génállományukat.

Örvendetes tény, hogy néhány állatfaj esetében az elmúlt években spontán visszatelepülési folyamatok történtek (vándorsólyom, hód, farkas, hiúz, aranyasakál stb.). Ez az expanzió betudható a szomszédos országokban folyó céltudatos védelmi munkáknak. Az újabb keletű hazai (hortobágyi) keselyű megfigyelési adatok is hasonló folyamatok elindulását sejtetik. Ez mindenképpen új természetvédelmi kihívást jelent számunkra, melyre fel kell készülnünk. Az idén a Vidékfejlesztési Minisztérium felkérésére keselyű (barát- és fakó keselyű) fajvédelmi program részletes kidolgozását kezdte el a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság. A program megvalósítását hosszú távon csak nemzetközi szinten közös irányelvek alapján lehet elképzelni. Ezért már együttműködési tárgyalások folynak a szlovák és román szakemberekkel. Igen komoly szakmai kapcsolat alakult ki az elmúlt egy év alatt a spanyol GREFA non-profit természetvédelmi szervezettel, akiktől a szakmai segítségen túl, még a programhoz a madarak beszerzését is biztosítják. Ez év májusában 12 db fakó keselyűt sikerült a megfelelő hatósági engedélyek beszerzése után elszállítani Spanyolországból a

Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság Malomházi-vadasparkjába, ahol megfelelő tartási körülmények biztosítása mellett a közvélemény számára való bemutatása és népszerűsítése kezdődött el.

Hazánk természetvédelmi törvénye a barátkeselyűt és a dögkeselyűt a fokozottan védett kategóriába sorolta, vagyis kiemelt helyen kezeli e fajok védelmét. A fakó keselyű csak egyszerű védelmi státuszt kapott. A saskeselyű viszont nem került fel a védelmi listára, pedig az Alpokban folyó visszatelepítési program hatására egészen extrém helyeken is feltűnhetnek, mint „elkóborlók”, a visszavadásításra került fiatal madarak. Bízom abban, hogy a valamikori Kárpát-medencei keselyűfajok populációit nem csak emlékeinkben, irodalmi adatokban fogjuk megőrizni és továbbadni utódainknak, hanem egy nemzetközi erőfeszítés eredményeként „életre keltjük” e pompás madarakat, hogy a világörökség pótolhatatlan tagjaiként újra benépesíthessék nemzeti parkjaink pusztáit és hegyvidékeit.

IRODALOM

- BANKOVICS, A. 1992. Fakó keselyű (*Gyps fulvus*) a Duna árterén. *Aquila*, 99.:169.
- BÁRSONY, Gy. 1935-1938. Fakó keselyű. *Aquila*, 42-45.: 672.
- BERETZK, P. 1936. Élve elfogott keselyű a hódmezővásárhelyi határban Nimród Vadászújság, 24, 20.: 316.
- BERETZK, P. 1941. Fakó keselyűk a dorozsmai határban. *Nimród Vadászlap*, 29, 19.: 302.
- CHERNEL, I. 1907. Adatok Magyarország madárfaunájához. *Aquila*, 14.: 179-187.
- CZYNK, E. 1894. A szakállas saskeselyű, (*Gypaetus barbatus*, Linn). *Aquila*, 1, 136-151.
- CSATÓ, J. 1877. A saskeselyű, *Gypaetus barbatus* Cuv. Erdélyben. *Természettudományi Füzetek*, 1, 1.: 10-12.
- CSÖRGEY, T. 1904. Madártani töredékek Petényi J. Salamon irataiból. Budapest, Hornyánszky Nyomdája 399 pp
- DORNYAI, B. 1925-1926. *Gyps fulvus* a Vértes hegységben. *Aquila*, 32-33.: 250-251.
- DUDÁS, M. 1998. A keselyűk visszatérnek? *Természet*, 5, 6.: 212-214.
- DUDÁS, M. 2010. Az eurázsiai keselyűfajok helyzete a XXI. századi Európában, 6.: 2-7. Kézirat.
- ENDES, M. 1978. Fakó keselyű Tiszafüreden. *Madártani Tájékoztató*, jan.-febr.: 13.
- GRESCHIK, J. 1932. *Gyps fulvus* (Habl.) és *Aegyptus monachus* (L.) előfordulása 1932-ben. *Kócsag*, 5, 3-4.: 121-122.
- HARASZTHY, L. 1990. Keselyűk alkonya. *Állatvilág*, 14, 11.: 8-9.
- HARASZTHY, L., BAGYURA, J. 1993. Ragadozó-madár védelem az elmúlt 100 évben Magyarországon. *Aquila*, 100.: 105-121.
- HERMAN, O. 1915. Keselyűk és sasok az Aldunán. *Aquila*, 22.: 413-415.
- HERTELENDY, G. 1942. Fakó keselyű Zalában. *Nimród Vadászlap*, 30, 17.: 267.
- HORVÁTH, L. 1973-1974. Fakó keselyű (*Gyps fulvus*) Budapest közelében. *Aquila*, 80-81.: 284.
- KISS, J. B. 2000. Az utolsó keselyű? Erdélyi Nimród, 2, 1.: 21.
- KORNIS, K. 1930. Megfigyelések a barátkeselyű (*Vultur monachus*) (L.) fészkeléséről. *Természettudományi Közlöny*, 62.: 218-219.
- LAKATOS, K. 1883. Magyarország nappali orvmadarai. *Vadász-lap*, 4, 1.: 8-11.
- LAKATOS, K. 1891. Keselyűk és sasok lesvadászata családög mellett. *Vadász-lap*, 12, 3.: 38-39.

- LAKATOS, K. 1893. A keselyűk faji különbségei és elterjedésük. Erdészeti Lapok, 32, 2.: 149-158.
- LINTIA, D. 1907. Keselyűfajaink Délmagyarországon. Aquila, 14.: 334-336.
- LINTIA, D. 1908. *Gyps fulvus* (Gm.) fészkelése Délmagyarországon. Aquila, 15.: 325-326.
- LINTIA, D. 1948-1951. Saskeselyű a Déli Kárpátokban. Aquila, 55-58.: 236-237.
- LODGE, R. B. 1908. Élményeim sasokkal és keselyűkkel az erdélyi havasokban. Aquila, 15.: 268-273.
- LOVASSY, S. Ifj. 1876. A magyarországi keselyűk fészkeléséről. Természettudományi Közlöny, 8.: 437-439.
- MAJTHÉNYI, Gy. 1919. Döglesen Boszniában. Vadászlap, 40, 6.: 68-70.
- MANNSBERG, A. 1948-1951. Fákó keselyű előfordulása a Pilisben. Aquila, 55-58.: 23.
- MÖDLINGER, P. 1978. Fákó keselyű (*Gyps fulvus*) Bátya közelében. Aquila, 85.: 149.
- NAGY, E. 1930. Keselyűvadászat Boszniában. Nimród Vadászújság, 18, 15.: 255-256.
- NAGY, J. 1943. Egy fákó keselyű kényszerleszállása Hajdúsámsomban. Nimród Vadászlap, 31, 19.: 300.
- NAGY, L. 1968. Fákó keselyű Tiszántúlon. Aquila, 75.: 284.
- OROSZI, S. 1996. Vadfajokból védett állatfajok. Ragadozó madarak. Keselyűk. Erdészettörténeti Közlemények 20.: 103-105.
- PÁL, M. 2011. Lesznek-e ismét keselyűk hazánkban? Kistermelők Lapja, 3.: 32-33.
- RHÉDEY, GY. 1920. Keselyűk az Alföldön. Vadászlap, 41, 6.: 72.
- RÓNA, J. 1912. A fákó keselyű előfordulása baranyában. Természettudományi Közlöny, 64, 557.: 531-532.
- SCHMIDT, J. 1932. Barnakeselyű. Nimród Vadászújság, 20, 29.: 460.
- SPIESS, A. 1902. Egy és más a szakállas keselyűről. Vadászlap, 23, 16.: 209-21.
- STERBETZ, I. 1978. Fákó keselyű (*Gyps fulvus*) Szabadkígyóson. Aquila, 85.: 149.
- SUGÁR, K. 1920. Különfélék. A keselyűk védelméről. Vadászlap, 41, 7.: 83.
- SZABÓ, I. 1973-1974. Fákó keselyű (*Gyps fulvus*) megfigyelése Seregélyesen. Aquila, 80-81.: 284.
- SZABON, M. 2008. Végveszélyben a fákó keselyű. Vadon, 15, 6.: 8-9.
- SZABON, M. 2008/a. Keselyűvédelmi program Cres szigetén. Természetvédelmi fotókiállítás A Fővárosi Állat- és Növénykertben. Vadon, 15, 5.: 44-45.
- SZILÁDY, Z. 1925-1926. Fákó keselyűk Bugacon. Aquila, 32-33.: 251.
- SZOMJAS, G. Ifj. 1910. Keselyűk Nyíregyházán. Aquila, 17.: 271.
- TARJÁN, T. 1902. Elaggott fákó keselyű. Természet, 5, 12.: 11.
- TELEKI, B. 1932. Fákó keselyű Zalában. Nimród Vadászújság, 20, 29.: 460.
- THÓBIÁS, GY. 1935-1938. Keselyűk Abaújban. Aquila, 42, 45.: 672.
- VASVÁRI, M. 1922. Keselyűk fogságban való szaporodása. Természet, 18.: 102.
- VASVÁRI, M. 1927-1928. Keselyűk Dunántúlon. Aquila, 34-35.: 387.
- WASS, GY. 1908. Keselyűk tömeges megjelenéséről. Vadászlap, 29.: 229.